

TRINGLI ISTVÁN

F.J. MÜLLER ÉS A BÁNÁTI BÁNYAÜGY

A tellúr az egyetlen elem, melynek felfedezése Magyarországhoz köthető: Franz Joseph Müller fedezte fel Erdélyben. Müller életpályája tipikus kamarai hivatalnok-karrier: a Habsburg—monarchiában sok társának jutott hasonlóan mozgalmas élet osztályrészül. A későbbi kitűnő mineralógus az alsó—ausztriai Poysdorfban született 1742. október 4-én. A bécsi egyetemen folytatott jogi tanulmányok után kamarai szolgálatba lépett: az alsó—magyarországi bányáknál Selmecen állt alkalmazásba és az ottani bányászati iskolában sajátította el a munkájához szükséges elméleti ismereteket. Selmeci állomáshelyén mint bányamérő (Markscheider) tevékenykedett. Számos szépen kidolgozott bányatérkép maradt fenn tőle. 1770. október 20-án ért véget selmeci ténykedése: ekkor tudatta feletteseivel, hogy a bécsi udvari kamara a Bánságba helyezte át. Az áthelyezés egyben rangemelkedést is jelentett: oravicai főbányamesterré (Oberbergmeister) és bányagazgatósági tanácsossá (Bergwerks-Directions-Assessor) nevezték ki. Ezzel a bánsági bányáügyek tényleges vezetőjévé vált. A Bánságban ugyanis négy bányahivatal volt Oravica, Dognácska, Szászka és Moldova székhellyel, az oravicai főbányamester saját kerülete és egyben a többi kerület hivatalnokai élén is állt. A tartomány székhelyén Temesváron tartotta üléseit a temesvári bányagazgatóság, az összes bánsági bánya- és kohóügyek legfőbb szerve. A bányagazgatóság kollegiális hivatal volt: hasonló szerveket mindegyik bányászattal rendelkező Habsburg tartományban létrehoztak, az egyéb kamarai szervektől szigorúan elkülönítve működtek, a helyi viszonyok határozták meg, hogy mennyiben váltak valóban a helyi bányáügyek vezető szervévé. Úgy tűnik, a Bánságban szerepe a felsőbb hatóságokkal való kapcsolattartásra korlátozódott. A kezdeti rigorózus elkülönítés nem sokáig tartott: a korban jól bevált módszer szerint azt a megoldást választották, hogy a hivatal formális önállóságát fenntartották, elnökévé 1758-tól pedig éppen annak az országos igazgatóságnak (Landesadministration) elnökét — a Bánság kormányzóját — tették meg, melytől korábban minél jobban el akarták választani a bányagazgatást. A bányagazgatóság elnöke Müller megérkezésekor Clary-Aldringen gróf volt, ő természetesen nem mindig vett részt személyesen a tanácskozásokon, rajta kívül még négy tagja volt a kollégiumnak, ezek egyike volt az oravicai főbányamester.

Müller első olyan állomáshelyéről, ahol önálló döntési jogkörrel rendelkezett, sajnos kevés rá vonatkozó adatunk van: az oravicai levéltári anyag a második világháború során megsemmisült, így a Bánság legfőbb közigazgatási szervének, az országos igazgatóságnak erősen megselejtezett, esetlegesen fennmaradt anyagára vagyunk utalva. A fiatal bányatiszt legfontosabb ténykedése a resicai vasmű új beruházásával állt kapcsolatban. Ekkorra már a bánsági szinesfém- és nemesfémbányászat túljutott virágkorán, a vastermelés gazdasági súlyát tekintve már jelentősebb lett, ennek jelei voltak az új kohók és hámorok építései. A cél elsősorban az volt, hogy a veszélyeztetett fekvésű tartomány Duna—menti határvárait

el tudják látni elegendő munícióval. Néhány évvel később is ezt emelték ki munkásságából: „tekintettel a vassfeldolgozásban, mint az ottani bányaigazgatóság fő tevékenységében szerzett jó tapasztalataira” helyezték át Tirolba. Annál is inkább bánhatjuk, hogy csupán egyetlen részlete maradt fenn resicai működésének: 1771-ben készítettett egy vázlatos térképet a vasműről és közvetlen környékéről, az új telep közelében szükségessé vált egy elegendő nagyságú kaszáló kihasítása az odarendelt fuvarosok számára: ez ügyben a közigazgatási hatóságokkal kellett sokat leveleznie. 1773 őszén-nyarán dolgozta ki Müller tervezetét a bányászati új „bányaszisztémára”: lényege az volt, hogy a bánya- és a kohóművek ellátásával az addiginál több helység legyen megbízva. Ezek a falvak a legkülönbözőbb robotszolgáltatásokkal tartoztak: fát vágtak, kaszáltak, fuvaroztak a bányák számára. Időről-időre teendőiket újraszabályozták, azt is felülvizsgálták, mely falvak tartoznak közejük. A Bánság múlt századi történetírója, Szentkláray Jenő egy adatot félreértve helytelenül egy közigazgatásilag külön „processus metallicus”-nek tette meg ezeket. A „mülleri szisztéma” a közigazgatási hatóságnak, az országos igazgatóságnak nem tetszett, ezért az udvari kancellária arra utasította, hogy a bányaigazgatósággal közös ülésen dolgozza ki az új tartós rendezést. Bécsben 1774-ben elrendelték, hogy vizsgálják meg, hogyan lehetne a stájer szénégető eljárást a Bánságban addig dívó románnal szemben bevezetni, Stájerországból a szükséges munkaerőt betelepíteni. A bánati bányatanácsosok válaszukban azt bizonygatták, hogy a már bevált helyi rendszer jóval gazdaságosabb, hisz a szükséges faszenet feleannyiért termeli, sőt a stájer rendszert még saját hazájában is túl drágának találták.

E néhány fennmaradt ügy jól bizonyítja, milyen sokrétű feladatokat kellett Müllernak a Bánságban megoldania. 1775. március 31-én a birodalom másik végébe helyezték át: Tirolba került min vicefaktor és első bányatanácsos. Bánsági működésének a hivatali iratokon kívül is maradt azonban nyoma. 1862-ben, amikor véget ért a bánsági bányászat első, a tartomány 1718-as visszafoglalásával kezdődő korszaka, a bányák akkori tulajdonosa: az osztrák cs.kir. államvasút—társaság bezárta a mélyművelésű bányákat és helyettük külfejtéseket nyitott. A moravicai, 597 méter magas Dániel-hegy egyik külfejtése a Reichenstein nevet kapta. Müller későbbi erdélyi szolgálata alatt kapott nemesi, majd bárói mellékneve volt ez. Még egy egykoron itt dolgozott bányamester nevét örököztették meg ilyen névadással: a szintén európai hírnév Deliusét. A Bánság földtani viszonyairól írt első munka szerzőjének: Born Ignácnak kísérelője, Delius volt, néhány évvel később a terület első monográfiájáé: Grisellini Müller, aki mindmáig sokat forgatott művében kétszer is említi nevét. Az olasz utazó néhány értékes ásványt is kapott tőle.

Források, irodalom

Bernard Cotta: Erzlagerstätten von Banat und in Serbien. Wien, 1864
 Franz Grisellini: Versuch einer...Geschichte des Temeswarer Banats. Wien, 1780.
 Res montanarum. Zeitschrift des Montanhistorischen Vereins für Österreich. 1992/5.
 Magyar Országos Levéltár E szekció 303. Landes—Administration in dem Banat Temesvár 98. fasc.